

4. Дала қыранының популяциялары үшін барлық ареалында қолайлы мекендеу ортасының сапасын қамтамасыз ету.

4.1.1	Негізгі білімдік олқылықтарды толықтыру үшін, ұя салатын, көші-қондық және ұя салмайтын аймақтарда мекендеу ортасын пайдалану, мекендеу орындарының байланыстылығы және рацион бойынша мақсатты зерттеулер жүргізу.	Ғылыми мекемелер, зерттеу агенттіктері, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдары (ҰҰҰ)	Қысқа мерзімде
4.2.3	Негізгі шоғырлану орындарын (қоқыс үйінділері қоса) басқаруды қамтамасыз ету, дала қырандары үшін қауіпсіз қоныстар мен қорек көздерін құстарға қауіпсіз энергетикалық инфрақұрылым және оған улануға әкелетін қорек көздерінің қолжетімсіздігі арқылы қамтамасыз ету.	Мемлекеттік билік органдары, қалдықтарды жою органдары, энергетикалық компаниялар	Қысқа мерзімде

5. Жаһандық ареалы бойынша түрді сақтауға арналған шараларды негіздеу мақсатында ынтымақтастықты және зерттеулерді үйлестіруді кеңейту арқылы дала қыранының таралуы, қозғалысы және қауіптері туралы негізгі білімдік олқылықтарды жою

5.2.1	Осалдық карталарын жасау және сақтау шараларын қабылдау үшін стандартталған әдістерді пайдалана отырып, түрге (өмірлік циклдің барлық кезеңдерінде) мониторинг жүргізу.	Мемлекеттік билік органдары, ғылыми мекемелер, зерттеу агенттіктері, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдары (ҰҰҰ)	Дереу
-------	---	---	-------

6. Ареалдағы барлық мемлекеттерде дала қыранын қорғау бойынша ЖІСҚ-ның мақұлдануын және тиімді енгізілуін қамтамасыз ету үшін негізгі қауымдастықтар мен барлық негізгі мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу.

6.1.2	Дала қыранын Орталық Азия және Афро-Еуразия ұшу жолдарының фламандық түрі ретінде атап өту және насихаттау, Дала қыранын қорғау қажеттіліктері мен күш-жігері туралы жаһандық хабардарлықты арттыру үшін қолданыстағы ұлттық және халықаралық іс-шараларды пайдалану және қолдау.	Табиғатты қорғау ҰҰҰ, КМБ, мемлекеттік билік органдары, САФИ бастамасы	Қысқа мерзімде
-------	---	--	----------------

Іс-әрекеттердің басымды ауқымы: ■ Критикалық ■ Жоғары

2026–2035 жылдар аралығында дала қыранының таралу аймағындағы серіктестер түрді қалпына келтіру үшін осы іс-қимыл жоспарын жүзеге асырады. Егер сіз жоспар туралы көбірек білгіңіз келсе немесе оны 62 ел мен аумақтың кез келгенінде жүзеге асыруға үлес қосқыңыз келсе, cmsoffice.ae@un.org арқылы байланысыңыз.

Қосымша ақпарат алу үшін (веб-бет) және raptors.cms.int/steppe-eagle-global-action-plan қараңыз.

Иллюстрациялар: Дарья Складенко.

Осы есептің дизайны Miller Design UK компаниясымен әзірленген.

Бұл Жаһандық іс-қимыл жоспары The Earthshot Prize сыйлығы мен Ұлыбритания Үкіметінің UK International Development бағдарламасының жомарт қаржылық қолдауымен дайындалған; алайда онда баяндалған пікірлер Ұлыбритания Үкіметінің ресми саясатын міндетті түрде білдірмейді.

Дала қыранын (*Aquila nipalensis*) сақтау жөніндегі жаһандық іс-әрекет жоспары

2026-2035 – қысқаша түйін

Көрініс

Дала қыранын сақтау жөніндегі жаһандық іс-қимыл жоспарының мақсаты – инновациялық және ғылыми негізделген қорғау шараларын іске асыру, сондай-ақ оның таралу аймағының барлық бөліктерінде жергілікті халықты тарту арқылы далалық қыран саны мен таралуының азаю үдерісін тоқтату және кері бұру.

Жалпы ақпарат (биологиясы және экологиясы)

Дала қыраны – Афро-Еуразия өңірінің дала және шөлейт аймақтарында мекендейтін ірі қоныс аударатын жыртқыш құс. Бұрын әлемдегі ең көп таралған ірі қырандардың бірі болып саналған бұл түрдің саны соңғы жылдары тез әрі ауқымды түрде азайып, 2015 жылдан бастап ХТҚО Қызыл тізіміне «жойылып кету қаупі төнген (Endangered)» мәртебесімен енгізілді. Түр Көшіп-қонатын түрлер туралы конвенцияның (CMS) I және II қосымшаларына енгізілген, сондай-ақ Африка мен Еуразиядағы қоныс аударатын жыртқыш құстарды сақтау жөніндегі меморандум шеңберінде (Raptors MOU) 1-санатқа жатқызылған. Бұл түрдің сақталу жағдайының қолайсыз екенін және халықаралық деңгейде үйлестірілген ынтымақтастықтың қажеттілігін көрсетеді. Осы Іс-қимыл жоспары далалық қыранды ұзақ мерзімді сақтауды қамтамасыз етуге бағытталған, сонымен қатар биоалуантүрлілікті сақтау және орнықты даму жөніндегі кең ауқымды мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етеді [MD2.1].

Таралуы және көші-қоны

Дала қыранының ұя салатын ареалы Шығыс Еуропадан Орталық Азия арқылы Шығыс Азияға дейін созылады, ал Қазақстан аумағында оның әлемдік ұя салатын популяциясының басым бөлігі шоғырланған. Қазіргі уақытта әлемдік ұя салатын популяциясының саны 30 000 жұптан аз деп бағаланады. Көбею маусымынан тыс кезеңде далалық қырандар Орталық Азия және Афро-Еуразия көші-қон бағыттары бойымен негізгі «тар өткелдер» арқылы көшіп, қыстау аймақтарына – Арабия түбегі, Сахараның оңтүстігіндегі Африка елдеріне, сондай-ақ Оңтүстік Азия мен Оңтүстік-Шығыс Азия өңірлеріне қоныс аударады.

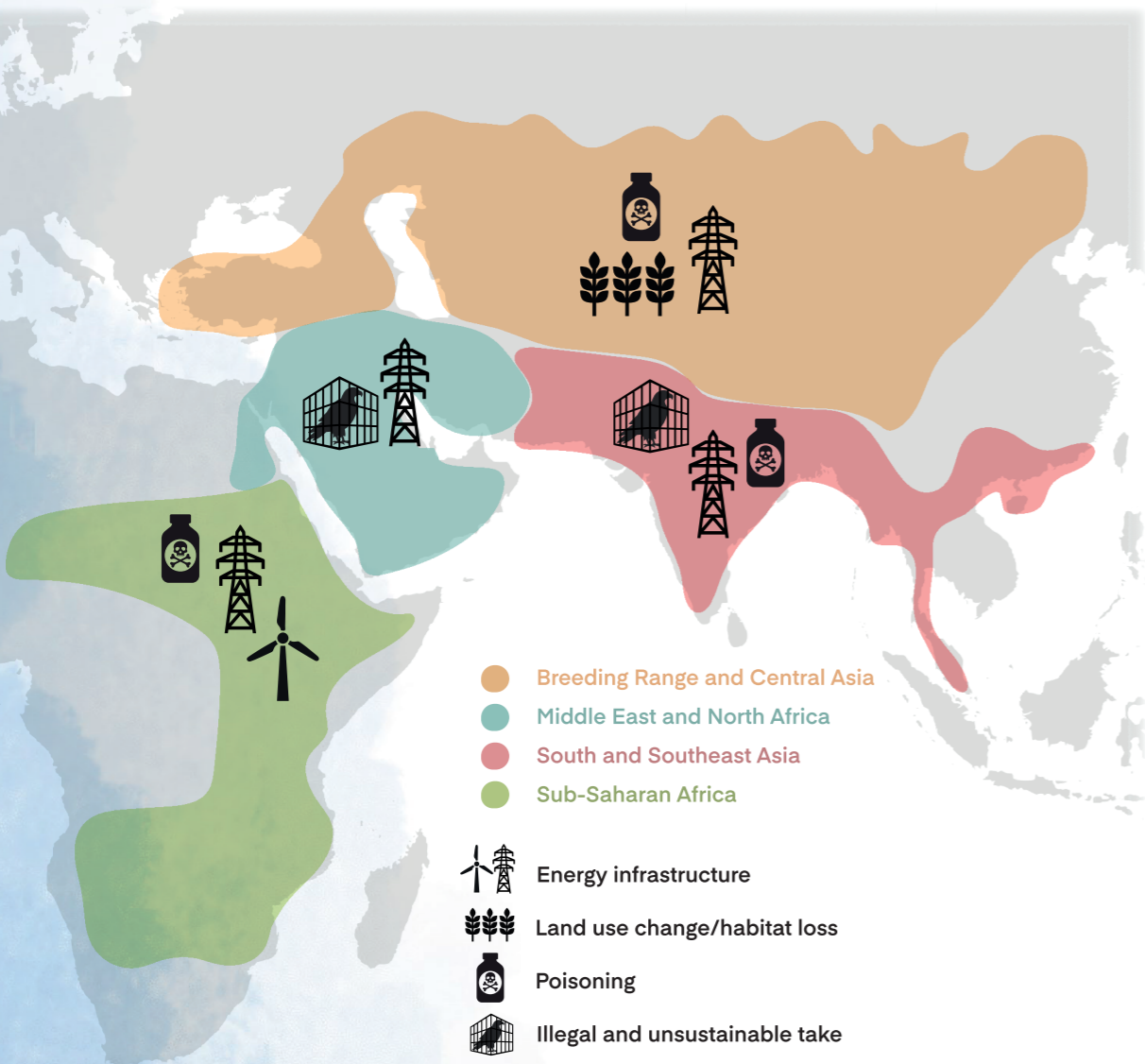
Тіршілік циклі және экологиясы

Дала қырандары – аңшылар, жемтіктермен қоректенушілер және кейде басқа жануарлардан аулаған жемін тартып алатын құстар. Олардың рационы жылдық цикл бойы, тіршілік циклінің әртүрлі кезеңдерінде және әртүрлі аймақтарда әртүрлі болады. Көбеюдің сәттілігі жемнің, ең алдымен ұсақ сүтқоректілердің, қолжетімділігімен тығыз байланысты. Көші-қон кезінде және көбеюден тыс маусымда түр жемтіктерге қатты тәуелді және көбінесе жануарлардың өлекселерін тастайтын орындарда, қоқыс төгетін жерлерде және басқа да болжамды қорек-жем көздерінде жиналады.

Қатерлер

Дала қыранына төніп тұрған негізгі қатерлер барлық аймақтарда кездеседі, бірақ олардың әсер ету деңгейі географиялық орналасуға байланысты өзгеріп отырады. Бұл қауіптерге мыналар жатады.

- **Энергетикалық инфрақұрылым:** Электр тоғының соғуы және құстарды қорғау құрылғыларымен жабдықталмаған электр желілері мен жел электр станцияларымен соқтығысуы өлімнің негізгі себептері болып табылады және популяцияның азаюына негізгі факторлар ретінде саналады.
- **Заңсыз жою, табиғаттан алу және сауда:** Аулау, тұзақ құрып ұстау және сауда (соның ішінде интернет арқылы) түрдің ареалының көптеген бөліктерінде, әсіресе Орта Шығыста, Солтүстік Африкада және Оңтүстік-Шығыс Азияда әлі де жалғасуда.
- **Улану және ластаушы заттар:** Пестицидтер мен стероидты емес қабынуға қарсы препараттар (ҚҚСП), ауыр металдар және жануарлардың қауіпсіз емес жемтіктерін жою тәжірибелері сияқты басқа да улы ластаушы заттардың әсер етуі тіршілік етуге қауіп төндіреді.
- **Тіршілік ету ортасының жоғалуы және қоршаған ортаның өзгеруі:** Жыртқыш популяциялардың ауытқуы, жерді пайдаланудың өзгеруіне байланысты тіршілік ету ортасының өзгеруі және климаттың өзгеруі көбею жетістілігін төмендетеді.

Стратегиялық мақсаттар

Әрбір негізгі қауіппен күресу, сонымен қатар білімдегі олқылықтарды жою, түрді жаһандық деңгейде сақтау шаралары туралы ақпараттандыру, жоспарды қолдау және тиімді іске асыру үшін алты стратегиялық мақсат әзірленді. Бұл мақсаттар ұзақ мерзімді зерттеулермен, мониторингпен және өзара әрекеттесумен қолдау табатын, тіршілік тарихының негізгі кезеңдеріне немесе маңызды салаларына бағытталған ғылыми негізделген араласулар арқылы түрдің негізгі қауіптерін жою үшін қажетті 49 іс-шараның негізінде жатыр. Табиғатты қорғау шеңберінің басымдықтары әрбір іс-шараның салыстырмалы түрде шұғылдығын көрсетеді, күтілетін мерзімдерді, негізгі мүдделі тараптарды және өзара тәуелділіктерді белгілейді.

1. Көші-қон жолы бойындағы энергетикалық инфрақұрылымның дала қырандарына әсерін азайту

1.3.1	Аймақтық осалдық карталарын жасау құралдарын (мысалы, Avister және т.б.) кеңінен қолдануды ынталандыру арқылы ең жоғары тәуекел аумақтарын анықтау; құстар шоғырланатын орындар мен «тар өткелдерге» ерекше назар аударып, осы негізгі аумақтарда электр жеткізу желілері мен жел электр станцияларын электр тоғымен зақымдану және соқтығысу қаупі тұрғысынан бағалауға басымдық беру. Тәуелділік: 1.1.2, 1.1.3	Энергетикалық компаниялар	Қысқа мерзімде
1.3.2	Барлық негізгі ұя салатын аудандар, көші-қонның тар өткелдері және шоғырлану орындары (мысалы, қоқыс үйінділері мен қалдықтарды көму полигондары) қауіпті инфрақұрылымды (жер астына көму, оқшаулау, құстарды қорғау құрылғылары және т.б.) ауыстыру және жаңғырту арқылы электр энергиясын беру желілерінің қауіпсіз инфрақұрылымымен жабдықталуын, сондай-ақ жаңа инфрақұрылымның да осы стандарттарға сәйкес болуын қамтамасыз ету. Тәуелділік: 1.1.3, 1.3.1	Ұлттық билік органдары (жануарлар дүниесі және энергетика саласында), энергетикалық компаниялар, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ)	Қысқа мерзімде

2. Заңды және заңсыз аңшылық пен сауда салдарынан болатын өлім-жітімді айтарлықтай азайту

2.3.1	Проблемалық аймақтарда заңсыз аулау мен саудаға қатысты құқықтық бақылауды күшейту үшін мемлекеттік және мемлекеттік емес табиғатты қорғау ұйымдары мен құқық қорғау органдары арасындағы ынтымақтастықты орнату және әлеуетін арттыру. Тәуелділік: 2.1.3	Ұлттық билік органдары, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ), MIKT, SWAITB TF жұмыс топтары	Қысқа мерзімде
-------	---	--	----------------

3. Дала қырандарының популяцияларына кездейсоқ уландудың әсерін зерттеу және азайту

3.1.1	Бүкіл таралу аймағында дала қыранының өміршеңдігіне (популяцияның денсаулығы мен өнімділігіне) және/немесе тіршілігіне әсер етуі мүмкін маңызды химиялық заттарды зерттеу және осы тақырып бойынша әдебиетті тарату.	Ұлттық билік органдары, ғылыми мекемелер, зерттеу агенттіктері, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ)	Қысқа мерзімде
3.1.2	Ұя салатын және құстар шоғырланатын аумақтарда немесе олардың маңында НПВП, пестицидтер және ауыр металдар сияқты басқа да қоршаған орта ластағыштарының қолданылу ауқымын, әсерін және ластану жолдарын зерттеу, соның ішінде жүйелі түрде сынамалар жинау және негізгі қоректік базаға талдау жүргізу. Тәуелділік: 3.1.1, 5.2.1	Ұлттық атқарушы органдар, ғылыми мекемелер, зерттеу агенттіктері, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ), қалдықтарды басқару ведомстволары	Дереу
3.1.3	Дала қырандарының тірі дараларынан және жаңа өлгендерінен уақтылы әрі тиімді түрде сынамалар алу, өлім себепін, қауіпті химиялық заттар мен ауруларды анықтау үшін, нәтижелерді ақпарат алмасу мақсатында орталықтандырылған деректер базасына тіркеу. Тәуелділік: 3.1.1, 3.1.2	Ұлттық билік органдары (мемлекеттік аналитикалық зертханалар, жануарлар дүниесін реттеу органдары), зерттеу агенттіктері, табиғатты қорғау үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ), СИТЕС органдары	Қысқа мерзімде